

MAAILMANLOPUN ENTEITÄ JA HERROJEN JUONIA

Tiina Männistö-Funk

Kati Mikkola: *Tulevaisuutta vastaan. Uutuusien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. SKS. Helsinki 2009. 423 s.

Kati Mikkola tutkii uskontotieteen väitöskirjassaan *Tulevaisuutta vastaan* kansanomaisista suhtautumisista uusiin elämänmuotoihin Suomessa 1800-luvun puolivälistä toiseen maailmansotaan, ja erityisesti niiden herättämää vastustusta. Tutkimusaineistona on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston 1930-luvun lopulla keräämä, erilaisten uudistusten vastaanottoa kartoittanut *Uudet elämänmuodot* -kansantietoaaineisto sekä sen tuottamista kontekstoivat aineistot: keruukysely, kyselyn vastaajien ja kansanrunousarkiston välinen kirjeenvaihto sekä kyselyn vastaajien omaelämäkerralliset tekstit. Mikkola on asettanut tavoitteekseen kahden aikaisemmassa tutkimuksessa varjoon jääneen ihmisryhmän tuomisen valokeilaan. Uudistusten vastustajat ovat saaneet kokea monien muiden historian häviäjien kohtalon. Heille on modernisaatioprosessia tutkittaessa langennut statistin osa. Muistitietoaaineistoja arkistoihin lähetäneet harrastajakeraajat puolestaan ovat jääneet muutamaa tähtikerääjää lukuun ottamatta anonyymeiksi hahmoiksi, ”kansan äänen” kasvottomiksi välittäjiksi.

Mikkola nostaa tutkimuksensa keskeisiksi teoreettisiksi käsitteiksi modernisaation, nationalismin ja sekularisaation. Tutkimusaineiston valossa nämä käsitteet kietoutuvat tiiviisti toisiinsa: Kansakunnan rakentaminen näyttäytyä promodernina projektina, johon perinteenkerääjätkin

olivat suurimmaksi osaksi sitoutuneita. Sekularisaatiopohdinnan kannalta tärkeä on tutkijan huomio siitä, että sekä modernisaation vastustajat että kannattajat käyttivät runsaasti kristillistä argumentaatiota. Uskonnon asema muuttui esimerkiksi kansanopetuksen painopisteen siirtyessä pois kirkon harteilta, maallisen kirjallisuuden yleistyessä ja vapaa-ajan korvatessa pyhän työn teon katkaisijana, mutta toisaalta uudet kansanliikkeet omaksuivat kristillisiä arvoja ja nationalistinen julistus sai uskonnollisia muotoja. Avainajatuksena Mikkola nostaa esiin kristillisen maailmanselitysjärjestelmän keskeisyyden kansanihmisten ja uutuusien kohtaamisissa.

Mikkola on jäsentänyt uutuusien vastustuksen käsittelyn kolmeen lukuun, joista ensimmäisessä tarkastellaan yleisesti tapahtunutta muutosprosessia ja sen rintamalinjoja esimerkiksi innovaatioiden leviämisen ja sukupolvivaijattelun näkökulmista. Innovaatioiden leviämisestä puhuessaan hän antaa suhteellisen paljon tilaa Rogersin diffuusioteorialle ja pääpiirteissään vahvistaa sen oletukset oman aineistonsa pohjalta, vaikka myös jonkin verran keskusteluttaa sitä muun kirjallisuuden kanssa. Toisessa luvussa kerrotaan otsikolla *Kansanteologia* kirjojen ja sanomalehtien, kansanliikkeiden ja uusien aatteiden sekä uuden tekniikan ja uudenlaisten vaatteiden vastustuksesta. Tutkija pystyy vakuuttavasti näyttämään, miten irrationaalisilta vaikuttaneet vastustuksen muodot ja ilmentymät voidaan ymmärtää loogiseksi osaksi vakiintunutta, kristillistä symboliuniversumia.

Kolmannessa vastustusta käsittelevässä luvussa säätyjärjestelmän pitkäkestoiset mentaaliset vaikutukset esiintyvät selittäväinä tekijänä muun muassa ylellisyystavaroiden, koulutuksen ja poliittisen toiminnan vastustuksessa. Mikkolan mukaan sosiaalisten rajojen kyseenalaistaminen vaikutti uhkaavalta, ja kansan silmissä monet uutuudet leimautuivat herrojen kotkotuksiksi, jotka

veisivät työstään riippuvaisen kansanihmissen tuhoon. Tutkija päättelee, että uutuudet koettelivat ankarasti nimenomaan sosiaalisia suhteita ja ihmisten itseymmärrystä, mikä johti osin kiivaisiin mielenilmauksiin ja sitkeään vastarintaan.

Uusien teknisten laitteiden aiheuttamia reaktioita Mikkola käsittelee melko lyhyesti, vain muutaman sivun verran, mutta kiinnostavin esimerkein ja tulkinnoin. Samalla kun kansallinen eliitti näki teknisen kehityksen jumalallisena siunauksena, osa kansasta tulkitsee sitä kansanteologisesti lopun aikojen merkkienä. Polkupyörää, junaa ja autoa nimeltiin maaseudulla päättömiksi hevosiksi, joiden katsottiin enteilevän maailmanloppua. Myös lentokonetta ja kameraa voitiin pitää merkkeinä lopun lähestymisestä. Mikkolan mukaan tällainen eskatologinen tulkinta oli toisaalta osoitus perinteen tarjoamasta suhtautumistavasta, joka aktivoitui joko spontaanisti ensikohtaamisissa uusien koneiden kanssa tai pysyvämpänä kantana jumalalliseksi nähtyä järjestystä uhkaavien muutosten edessä. Hän tulkitsee maailmanloppuun visioiden toimineen ikään kuin varaventiilinä uusissa tilanteissa, joissa yksilöiden habitus ei tarjonnut heille toiminnallista ratkaisua.

Toisaalla Mikkolan tutkimuksessa käy ilmi, että teknologian vastustus saattoi liittyä myös säätyjärjestelmän rajoihin perustuvaan käsitykseen omasta paikasta maailmassa. Esimerkiksi maatalouskoneita saatettiin pitää osoituksina laiskuudesta, tuhlauksesta tai herrojen juonista. Rahvaan ja talonpoikien itseymmärrys ja omanarvontunto perustui pitkälti ruumiillisen työn tekemiseen, ja tuhlaus tai herramainen laiskottelu saatettiin nähdä myös suorastaan hengenvaarallisena, esimerkiksi nälkävuosien muistojen perusteella. Harrastajakerääjien kirjoituksista nouseekin esiin eräänlainen suomalaiskansallinen harkitsevan uudistajan ideaalityyppi, joka ei ryntää jokaisen uutuuden perään mutta on valmis järkeviksi havaitsemiinsa muutoksiin.

Mikkolan kauttaaltaan laadukkaan ja

uutta tietoa antavan tutkimuksen parhainta ja omaperäisintä antia on perinteenkerääjien nostaminen tutkimuksen kohteeksi ja itse keruun käsitteleminen osana kansakunnan rakentamista. Aineiston tuottamista eritellään johdannon jälkeen tutkimuksen ensimmäisessä pääluvussa ennen uutuusien vastustukseen perehtymistä. Lisäksi kerääjien ja keruun käsityksiä verrataan pitkän tutkimusta uutuusien vastustajien näkemyksiin. Mikkola esittelee ansiokkaasti kansantiedon keruun historiaa ja *Uudet elämänmuodot* -kyselyn laatijan Esko Aaltosen toimintaa, kyselyn vastaajien taustoja ja käytännön keruutyötä sekä kyselyn ja aineiston välistä suhdetta. Perinteenkeruu näyttyy tutkimuksen valossa jo lähtökohtaisesti modernina hankkeena, jossa katoava traditio halutaan pelastaa arkiston turvaan. Aaltosen kysely edusti uudenlaisia tutkimusintressejä ja kuvasti ajatusta laajamittaisesta modernisaatiosta jo tapahtuneena tosiasiana, vaikka joissain keruuvastauksissa tätä käsitystä haastettiinkin toteamalla muutosten olevan yhä käynnissä. Kyselyn taustoituksessa mielenkiintoiseksi lähteeksi nousee vuonna 1937 julkaistu keskustelukirja *Pidot Tornissa*. Aaltonen oli yksi pitojen osallistujista, ja Mikkola jäljittää monia kyselyn teemoista Tornissa käytyihin keskusteluihin.

Mikkola käyttää tutkimuskirjallisuutta hyväkseen monipuolisesti, ja erityisesti suomalaisen tutkimuksen osalta kirjallisuusluettelo on kattava. Lisäksi onkin oikeastaan turha kaivata enää enempää kansainvälistä tutkimusta, koska sen laajempi tarkastelu olisi vain paisuttanut tutkimuksen yli äyräittänsä. Jos jonkin niteen olisi vielä voinut joukkoon lisätä, lienee yksi ilmeisimmistä Eugen Weberin *Peasants into Frenchmen*, jota voitaneen pitää nationalismien ja modernien uudistusten ruraalin historian klassikkona.

FM Tiina Männistö-Funk kirjoittaa väitöskirjaansa arjen materiaalisien maailman muutoksesta Suomessa 1900-luvun alkupuolella ja työskentelee tämän vuoden vierailevana tutkijana Zürichin yliopistossa.